

Соболь В. О.

ЩОДЕННИКОВІ ТВОРИ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКИХ ВИХОВАНЦІВ За матеріалами архівного фонду Олександра і Тетяни Кошиців¹

*У статті описано документи з архіву Олександра і Тетяни Кошиців², які зберігаються в Осередку української культури й освіти у Вінніпезі. Спогади, щоденники, рукописні нотатки, зошити *silva regit*, листи – усі ці его-документи дали змогу по-іншому зрозуміти й осмислити загальновідомі факти з життя та творчості українського диригента, регента, композитора, етнографа, мемуариста Олександра Кошиця (1875–1944), одного з найвидатніших вихованців Києво-Могилянської академії.*

Ключові слова: Олександр Кошиць, диригент, композитор, етнограф, мемуарист, Вінніпег.

12 вересня 2015 року виповнилося 140 років від дня народження диригента, регента, композитора, етнографа, мемуариста Олександра Кошиця (1875–1944), одного з найвидатніших вихованців Києво-Могилянської академії. У його руках, як сам зізнавався в щоденнику, були «згромаджені всі звуки й знаки для голосів, які перетоплені в один-єдиний» [1, с. 166]. Жоден із сучасників не спричинився більше до популяризації імені свого народу у світі поміж чужинцями, як Кошиць.

Василь Королів-Старий у присвяченій видатному маестро розвідці [2] підкреслив, що це Олександр Кошиць поклав на музику понад 400 українських пісень, створив більше десятка «Музичних гобеленів», літургію на український старовинний спів, велику кількість музичних ілюстрацій до різноманітних українських п'єс [2, с. 47], нагадав, що жоден із митців, окрім хіба що Шевченка, не мав такої літератури про себе, як Кошиць.

Праця в архіві Олександра і Тетяни Кошиців дала змогу по-іншому зрозуміти й осмислити раніше знане про великого Українця, рід якого тісно пов'язаний із Києво-Могилянською

академією. Традиційно вважалося, що родоначальником розгалуженого українсько-білорусько-польського шляхетського роду Порай-Кошиців був Никифор Кошиць. Він походив із Сардинського королівства в Італії (із Косціна). Прибув до Литви, як нам каже енциклопедичний довідник «Києво-Могилянська академія в іменах» [3, с. 291], ще в часи правління великого литовського князя Вітовта (1392–1430). Однак у рукописних щоденникових записах Олександра Кошиця є детальніші нотатки, які переконують, як пильно він досліджував генеалогію свого роду (частково вони надруковані в його «Спогадах»). Тож Олександр Кошиць сягає до гербовників Несецького [4, с. 389–429, 421], Дунчевського [5] і графа Куропатницького [6, с. 30], встановлює походження гербової емблеми (білої рожі в п'ять листків на червоному полі) з Італії як «колиски найстаршої шляхти». Найдавніший його предок – це один з кіннотників-патрициїв Розін-Розінус, «... (бо мав родову емблему рожу з п'яти листків) перейшов з Італії до богемського володаря Чеха і заснував у Чехії рід Розенбергів (мав там великі посілости). Один з представників цього роду Розинів – Славник (мав ту ж емблему – білу рожу з п'яти листків) мав сім синів від дочки кн. Болеслава І» [7, с. 376].

О. Кошиць залишив нам власне дослідження про кількох представників роду «Кошиць гербу Порай». Про випускника КМА, свого діда Ігнатія Кошиця (20.12.1784–30.01.1837), в Кошицевій генеалогії зазначено, що він прославився знанням латини. Ігнатій Кошиць після закінчення КМА був священником у селі Нізгуринці Малі

¹ Висловлюю вдячність Канадському інституту українознавчих студій за підтримку мого наукового проекту і можливість працювати в наукових архівах. Складаю сердечну вдячність Софії Качор, директорці Осередку української культури й освіти у Вінніпезі, за велику допомогу в моїй роботі з архівним фондом Олександра і Тетяни Кошиців.

² На вінніпезькому цвинтарі «Глен Іден» у мавзолеї вони поряд, він і його дружина Тетяна Кошиць (Георгієвська), як знак тієї істини, що за кожним великим чоловіком є велика жінка. Тож не побоююсь цього окреслення на адресу нашої співвітчизниці Тетяни Кошиць (1892–1966), яка розділила зі своїм чоловіком найскладніші і, може, найтяжчі роки його життя.

(за О. Кошицем) або ж Малі Низгурівці (за енциклопедичним довідником) Бердичівського повіту Київської губернії і започаткував священничий рід, нащадки якого понад століття служили в різних парафіях Київщини.

Студентом академії був і Олександр Кошиць. В архіві Кошиця є копії студентських дипломів Олександра Кошиця (завірені нотаріусом у Києві 24 березня 1922 р.), в т. ч. і Київської Духовної Академії, в якій він навчався від 1 вересня 1897 р. і закінчив 25 червня 1901 р. з науковим ступенем «Кандидата Богословия и Высокопреосвященным Митрополитом Киевским 25 июня 1901 года утвержден в сей степени, со всеми правами и преимуществами, которые соединяются с этой ученою степенью по Законам Российской Империи». Мав він такі предмети:

«По общеобразовательным предметам:

По введению в круг богословских наук:

- священному писанию ветхого и нового Завета – хорошие (3),
- библейской истории,
- догматическому богословию,
- нравственному богословию – очень хорошие (4),
- гомилетике и истории проповедничества – хорошие (3),
- пастырскому богословию и педагогике,
- церковному праву,
- общей церковной истории,
- истории и разбору западных исповеданий,
- истории русской церкви – истории и обличению русского раскола,
- патристике – очень хорошие (4),
- церковной археологии и литургике – отличные (5),
- психологии,
- логике,
- метафизике,
- истории философии,
- еврейскому языку – хорошие (3),
- по общей гражданской истории – очень хорошие (4),
- русской гражданской истории – отличные (5),
- по одному из древних языков (греческому и его словесности) – хорошие (3),
- по одному из новых языков (фр.) – хорошие (3).

За таковые успехи и за особое сочинение, написанное на 4 курсе и признанное удовлетворительным для академической степени, Александр Кошиц Советом Киевской Духовной Академии, на основании параграфов 81, б. 10, 135 и 137 Устава Духовных Академий, удостоен

7 июня 1901 года ученой степени Кандидата богословия и Высокопреосвященным Митрополитом Киевским 25 июня 1901 года утвержден в сей степени, со всеми правами и преимуществами, которые соединяются с этой ученою степенью по Законам Российской Империи. В удостоверение сего дан кандидату Александру Кошицу настоящий диплом от Совета Киевской Духовной Академии за надлежащею подписью и с приложением большой академической печати. – Киев, 1901 года, месяца июля 2 дня, № 554. Ректор Академии (подпись). И. д. Инспектора Академии (подпись). Член Совета (подпись). Секретарь Совета (подпись)»³. Кандидатська робота Кошиця «Монастырские обиходники XVI–XVII вв. и их значение в истории церковного устава» сьогодні зберігається в ІР НБУВ [8, с. 716].

* * *

В архіві Осередку української культури й освіти у Вінніпезі є кілька его-документів О. Кошиця: спогади, щоденники, рукописні нотатки, які досі не були надруковані (зошити *silva regum*), врешті листи. За зізнанням самого Кошиця, він любляв читати щоденники, спогади, мемуари. У своїх власних спогадах він, за словами М. Головащенко, «буквально живописує», розповідаючи про дитинство, юність, про все побачене й пережите, «переконливо й майстерно змальовує численні постаті, події, ситуації, картини природи, що вони здаються читачеві ніби живими, доторканими» [9, с. 9]. Архівні матеріали розсекречують причини. Рідкісно обдарований, він був і понад усяку міру вразливий. У теках його архіву, в нотатниках, у щоденникових зошитах вклеєні вірші О. Олеся, Б. Лепкого, це вирізки з тогочасних часописів та газет⁴. Ці твори поетів-емігрантів резонували з відчуттями людини, яка в 1919 році, розпочавши турне Української республіканської капели, уже не змогла повернутися додому, бо українську самостійну державу було задушено. Тому й до сьогодні несповна видані його особисті нотатки. Найбільше пощастило спогадам. В обох

³ Крім документа КМА, в архівах є також і атестат про закінчення музично-драматичної школи Миколи Лисенка: «Атестат 20 мая 1910 г., подписи членов Совета и директора Н. Лисенко – утвержденная Министерством Внутренних Дел музыкально-драматическая школа Н. В. Лисенка (нотариально заверено 24 марта 1922, Киев)». Alexandre Koshitz – така синія печатка вгорі зліва на обох архівних документах.

⁴ Наприклад, вірш О. Олеся «Я бачу вас, святі могили» або вірш Богдана Лепкого «Даром рвешся» з такими рядками: «Перед нами лиш чужина, / А за нами тільки мрія, / В очі б'є нас хуртовина, / З ніг валить нас суховія» [10].

виданнях спогадів (1947 – 1 том [11, с. 320], 1948 – 2 том у Вінніпезі і у 1995 – разом 2 томи в Києві [7, с. 93]) уміщено фото Кошиця від 1899 року з підписом «Олександр Кошиць – студент Києво-Могилянської Академії, Диригент Академічного Хору». Утім, аби стати студентом, йому довелося ще раз скласти іспити за курс семінарії з 24 предметів. Він зумів здобути новий семінарський атестат за першим розрядом і тим самим отримати право вступити до Академії. Упродовж місяців каторжної підготовки всі друзі, наголошує Кошиць, «жили моїми переживаннями, тужили моєю тугою по академії», а в її стінах «було половина кацапні, самої крутої, справжньої, з медвежих кутків Росії, решта були серби, болгари, чорногорці, сірійці, греки, вірмени, румуни і т.п. Українців було може чоловік з 10 на всю Академію» [11, с. 315]. Однак йому здається, що «дух Гулевичівни, Петра Могили, Сагайдачного та Мазепи віє над садком», він уявляє, як колись тут «ходили чубаті постаті українських студентів в довгих жупанах (киреях)», а тепер – «якісь московські панички в сурдутах та піджаках з ясними гудзиками, лунає не наша або латинська мова, а “чистейшій русській язик” з московською, тверською, костромською або ярославською вимовою...» [7, с. 195]. І далі звернімо увагу на нотатку, в якій проступає «прихована реальність», до осмислення якої Кошиць не раз буде повертатися. Причина надзвичайної популярності в пристойних родинах, які мали за честь запросити студентів («академіків», як їх називали), була матримоніальна: на прийомах, «на всіх тих okazях фігурувала кацапня. Серед тієї “руської” мови, якою балакало наше “інтелігентне” суспільство, чиста російська вимова цих кацапів страшенно імпонувала. Дурні хахли не вмiли доглядіти, що який-небудь отакий “колокольний дворянин” лупить справжнім жаргоном, яким-небудь володимирським, або калузьким, або костромським, і що до літературної мови йому також далеко як тому хахлу до чистої російської, але кацапська вимова уже їм так імпонувала, що вони просто під ноги слались, як трава, підхліблювались, мавпували їхні вирази (Марь Нікалавна, Евгений Ванна!). Особливо отой Сашко Гребінецький, або Гороновський, або оті попи, яким хотілося спричинитися до родства з “настоящими” людьми. Просто гідко було дивитись, а ще гірше слухати» [11, с. 315–316]. За цими рядками, висловлю переконання, стоїть перекодоване в чуття знання: Олександр Кошиць не міг не знати критичних статей про російську інтелігенцію [12] М. Бердяєва, С. Булгакова, Б. Кістяківського, М. Гершензона,

П. Струве та інших, які висловили значно гостріші оцінки⁵, зокрема й про середовище російських студентів у його порівнянні із західноєвропейським (стаття А. Ізгоєва). Збірник філософських, правничих, публіцистичних статей «Вехи» (1909) мав надзвичайно широкий резонанс у суспільних колах різних напрямів, згодом був заборонений. І вже безпосередньо до академічної молоді був скерований докір М. Бердяєва про те, що «до сих пор наша интеллигентная молодежь не может признать самостоятельного значения науки, философии, просвещения, университетов, до сих пор еще подчиняет интересам политики, партий, направлений и кружков. Защитников безусловного и независимого знания, знания как начала, возвышающегося над общественной злобой дня, все еще подозревают в реакционности» [12, с. 3–4]. Знання себе, свого народу, його культури – безумовна істина, але українській людині її й до сьогодні належить виборювати. Бо після рідкісних українських вечорів з участю Миколи Лисенка, як Кошиць занотовує, «...завше лишалося таке враження, наче я побув не в Києві, а в якомусь фантастичному краєві, де моя душа колись була, але не змогла там zostаватись, – так ці вечори дисгармоніювали з тодішньою дійсністю» [7, с. 358]. Чому? Бо ж «в Академії моє оточення було цілком кацапське» [7, с. 358]. Не зависає в повітрі його питання, чому так є. Навпаки, дізнаємося, скільки енергії витрачає Кошиць на оббивання порогів високих кабінетів, аби реалізувати свою ідею – утворити етнографічний відділ при Академії наук УНР, знайти відповідних людей, поїхати в села і встигнути записати «той музичний матеріал, який загинув від війни та революції». Тогочасні державники відверто глузували з його намірів, а Кирило Стеценко, дізнаючись зі щоденника, від заздрості робить чимало шкоди. Врешті 1 січня 1919 року Петлюра «знайшов один з найкращих шляхів презентації своєї молоді країни світові» [9, с. 8], зустрівся з О. Кошицем та К. Стеценком і запропонував підготувати добірну програму для хорової капели і виїхати у велике гастрольне турне по світу. Кошиць описує дорогу до Праги, повну небезпеки

⁵ Наприклад, оцінка М. Гершензона: «Русский интеллигент – это, прежде всего, человек, с юных лет живущий вне себя, в буквальном смысле слова, т.е. признающий единственно-достойным объектом своего интереса и участия нечто лежащее вне его личности – народ, общество, государство. Нигде в мире общественное мнение не властвует так деспотически, как у нас... <...> Вся работа сознания или действительно направляли вон из себя, на внешний мир, или делали вид, что направляют туда, – во всяком случае внутрь не обращали, и стали мы все калеками, с глубоким расколом между нашим подлинным “я” и нашим сознанием» [13, с. 70–71].

і людської підступності: Кирило Стеценко за всяку ціну хотів відсунути Кошиця від керівництва колективом⁶.

А ось зізнання з відстані часу, із чужини: «Потім сталося так, що коли вони всю українську справу програли, то Україну перед світом репрезентувала тільки одна та пісня, яку вони тоді так ігнорували. І стільки потім солодких слів я чув на адресу цієї небоги, а разом і мою – і приватно, і друковано, і офіційно в промовах та адресах! Як мені оте все було слухати, коли я пригадував свої митарства з отим етнографічним кабінетом! А його потім утворили ...більшовики, підхопивши мою ідею для своїх, не українських цілей». Навіть якщо вдатися до практикованого істориками у стосунку до еґо-документів принципу «перехресного допиту» на лаві свідків [15, с. 235–238], то й тут таки потвердиться сумна закономірність про те, що гіркі спостереження Кошиця «виразно перегукуються з сьогоднішнім днем: творення культурницьких українських структур у незалежній Україні було вельми неспіливе й неохоче» [16, с. 384].

* * *

Записники Кошиця містять, посеред іншого, не тільки вірші з газет, а й занотовані тексти пісень, у т. ч. англомовних (із їх транслітерацією), рахунки, адреси, звіти, розписки, чеки на ліки, рецепти та ін.). Найціннішим у тих записниках видаються щоденникові нотатки з останніх восьми років життя (1936–1944), які здебільшого є його снами. Виразними, кольоровими, із символічними подробицями.

1936–1940 (зошит № 3). «24 січня 1939. Бачив (під ранок) дивний сон. Йду якоюсь городською вулицею з великими домами, а по другий бік поле й рів. Темно й вогко. Я чогось повернув назад і почав йти тим ровом. Грузько й слизько, але я йду радо, бо вдалині наша церква Тарасівська. Підходжу ближче й бачу, що все старе, валиться, безлюдно... У мене в серці сльози. З-за цвинтаря чую голос Домці. Я знаю, що вона померла й кличе до мене “Звідти”, але страшенно зрадів і хоч не бачу її, але питаю: “Як вам там?” (розумію батька, маму й всіх, хто помер). Ледве чую, а може уявляю собі: “Добре”. З невідомого простору до мене простягається її рука маленька, повнесенька ручка,

в чорній лайковій рукавичці, – така мені знайома, радісна. Я дивлюсь на неї, стискаю й цілую, чую її живою й починаю радісно плакати... Прокладаюсь від сліз» [17].

«17 лютого 1939. Ми йдемо по якійсь вулиці: нас трьох мужчин. На нас іде прямо, як сліпа, жінка в червоному, очі закриті платком. Дає пакет з фотографіями. Один узяв, передав мені: сповіщення, що умру в квітні – afternoon. Що ж, буду чекать...» [17].

«3 20 на 21 мая 1940. Знаменний сон (“в руку”). Одкинув одягло і знайшов у себе в ліжку – здоровенного чорного павука й земляну жабу: одне за другим почали утікати по білій простині в напрямку до дверей...» [17].

Найчастіше сниться старший брат Федір, який справив найбільший вплив на формування та музичний розвиток Кошиця. Маючи 15 років, О. Кошиць разом з Федором почали записувати пісні і посилати записи до М. Лисенка, який пише листи до парубчаків з Тарасівки і дає вказівки, як саме працювати в царині етнографії.

1941–1943. Перший запис праворуч на сторінці: «Перший раз за 23 роки вночі з 17-го на 18 вересня (в 3 годині вночі) снівся Федя. Спершу не пізнав мене, а далі цілував... Дивувався, що я так постарів. Мав карі очі, ласкаву усмішку, як завше, добрий, любий, ніжний... Я прокинувся в сльозах. 18.09 нового стилю + 5 старого стилю іменини Федіні. Мабуть помер...» [18]. Другий запис поруч ліворуч: «23–24 жовтня 1942. Снівся перший раз батько, – осяяний великим світом, в золотих ризах. Перед ним в золотих ризах диякон. Наче йшли з нашої Тарасівської хати на службу Божу якимось шкляним коридором обставленим тропічними вазонами...» [18]. На іншій нумерованій сторінці: «10.10.43. під ранок. Снівся Федя. Прийшов до мене в якусь кімнату ласкавий, молодий. Я не успів почути розмову, бо прокинувся. 13.10. знов снівся Федя разом з Домочкою. Не успів побалакати... 19.10. Знов снівся Ф[едя]. Проводжав мене на потяг, не пам’ятаю, чи говорив я з ним... Все тужне...» [18].

* * *

Рукописний текст О. Кошиця «Моє коротке життя» [19] відрізняється від його тексту «Моя коротка біографія», видрукуваного на друкарській машинці і також збереженого в архіві [20]. Із 12 сторінок у течці «4/18» можна прочитати 8 рукописних сторінок, а 4 – надрукованих. Рукописний текст О. Кошиця «Моє коротке життя», цілком з підкресленнями червоним

⁶ Сама ж капела, як пише В. Королів-Старий, була «гуртом знесиленої хуртовиною війни та революції голоти», тому було чудом, що в хорі, який нараховував лише 60 осіб, було репрезентовано вісім діапазонових груп, тобто аж вісім окремих тембрів [2, с. 45].

олівцем, дає підставу думати, що автор неодноразово сягав до нього. На одному з рукописних аркушів є вказівка на дату: «Зараз, як оце пишу (4 січня 1930 року), така тоска й печаль налягла на душу, що плачу як мала дитина... Все пройшло, все минуло, половина повмирала, решта далеко від мене, сам я одною ногою в могилі, бо страшна хвороба чатує на мене... а я ж не успів навіть сказати їм усім, як сильно, як ніжно, як до жаху страшно я любив і люблю їх усіх⁷... Зостався один Федя і той уже приговорений до смерти від туберкульозу, а він так далеко від мене, нас розділяють не тільки моря, гори, ліси, держави, народи, але й такий жах як “повітчина”, що стоїть як прокляття над усім, що має носити душу в собі або що виявляє її, стоїть як Memento того, що вона убила усе моє сучасне в той час, коли доля одняла усе минуле, убила й тебе самого... і навіть Феді я не умію сказати настоящего справжнього слова любові – оце проклята ота сувора сором’язливість, яка в нашій сім’ї усіх стримувала від усяких обрядів любові до рідних, від лишньої ласки, від лишнього ніжного слова... а життя пройшло і тепер сказав би (ні, не сказав би – бо це було тяжко), а написав би кожному, як любиш його – і... його уже нема на світі, або хоч є, то так далеко і безнадійно далеко, що все одно – як і нема» [19]. На останньому друкованому аркуші – запис (знову-таки про брата Федю), який проливає світло на таємницю надвразливого єства Кошиця, а також на дуже делікатну тканину листів його дружини (вони також є в архіві, течки від 3/1 до 3/6): «Я навіть пам’ятаю, що уже потім в бурсі, як я був в приготівельній класі, раз уночі я прокинувся від почуття такої самотності, сиротливості і жалю до себе, що почав плакати. Це почув Федя, прокинувся і забрав до себе в ліжко під ковдру, та так мене втішав та цілував, як рідна мати. Це й досі викликає в мене сльози, як згадаю, бо ми ж були такі хлопці і по нашим поняттям якось було не до лиця цілувати свого хоч би брата. А тут така ніжність, така хвилююча ніжність, що й зараз оце пишу.., та плачу. Взагалі такого серця як у Феді я не зустрічав навіть у жінок. Я, а також і сестри усі, були більш здержані, та начебто холодні. Усі ж, кому належало б мати серце, – усі ті жінки, яких я стрічав на своєму віку, та любив, були або цілком безсердечні створіння, нічого ніжного, ніякої ласки крім сексуальної не уявляючи собі, або були жорстокі страшні потвори [закреслено: істукани], так що

⁷ У родині Кошиців із дев’ятьма дітьми (п’ятеро хлопчиків і чотири дівчинки) панувала стриманість, звідси його неймовірна надвразливість і біль від невисловленої любові.

швидше у душогуба допросишся чутливого відношення до тебе, ніж у них... Де ти зараз мій любий, дорогий братіку!!» [19].

Отож, талант О. Кошиця сформувався в родині, а зміцнів у Києві⁸, глибоко закорінений у народну пісню і в музику Веделя, вихованця тієї ж самої Академії. За оцінкою Кошиця, мелодія Веделя «не є цілковита власність творчого генія цього композитора. Її коріння лежить глибше, воно прилягає до коріння народної піснетворчості українців. Зіставлення української народної пісні, українських духовних кантів з мелодією Веделя виявляє надзвичайну подібність у будові мелодій, збіг окремих елементів. Різниця між ними є тільки внаслідок впливу теоретико-музичної культури»⁹. Кошиць свідомо підтримував культ Веделя, бо ж, за переконанням маестро, він мав виявляти собою індивідуальне обличчя українського академічного хору. Виконання веделівських концертів під керівництвом Кошиця було таке високохудожнє, що відомий психіатр І. О. Сікорський, відвідуючи хор упродовж року, написав доповідь про психологічні мотиви у творчості Веделя. Сьогодні психологи дійшли висновку про надивовижу позитивний вплив барокової музики на роботу мозку, на інтелектуальну діяльність загалом. І чи не кожна сторінка его-документів Кошиця свідчить, що він був повернутий до культури **стародавньої України**, в якій «церковна і народна музика були найбільш виразними речниками української музичної культури». Повернутий не лише лицем, як пише М. Антонович [22, с. 25], а цілим своїм єством, душею і серцем. Бо ж і щоденники, і спогади, і розрізнені нотатки, друковані і недруковані, – абсолютно все «промовляє» образами наших пісень, бо О. Кошиць бачив цілий світ через українську пісню і з її допомогою. Саме нею він і завоював його. «Клітка» певного культурного коду, якщо послуговуватися висловом Н. Яковенко [15, с. 234]¹⁰, для Кошиця

⁸ Зрештою, матеріали про Кошиця на спеціальній вітрині в Музеї однієї вулиці на Андріївському узвозі в Києві виразно це підтверджують. О. Кошиць зізнавався, що його душа завмирає від краси, яка відкривається очам з висоти Андріївського узвозу: «Внизу в темноті чорною сталлю блимає Дніпро, під ногами перловими ланцюгами блищать світла Подолу, а над ним ліворуч на темному небі горить хрест св. Володимира, ще вище, темним золотом промінюють бані Михайлівського монастиря, вихоплені з темряви електричним світлом Кузнецького Саду, а ще далі, за ними, над чорною безоднею висять портіки Андріївського собору... Глянеш на все це і хочеться жити вічно-вічно, щоб тільки дивитися на цю красу, якій нема рівної на всьому світі».

⁹ Цю оцінку подаю за виданням: [21, с. 87].

¹⁰ Дослідниця тут має на думці мовний етикет, етнічну чи соціальну приналежність, конфесійні упевдження, стать, пріоритети своєї мікрогрупи, освіту, ідеологію, родинні традиції, підсвідомі комплекси та ін.

розімкнулася не з його власної волі. Водночас світ – чужий світ, увиразнив, якою кліткою-тюрмою для творчої людини став у роки неволі його край: листи від 1939 р. до дружини Тетяни Кошиць (коли до Львова ввійшли радянські війська) чітко це оприявнюють. Якщо в щоденниках про пісню як українське диво говорять газетні репортажі з Америки–Австралії–Бразилії–Європи, то рукописні підготовчі нотатки та записи в кількох зошитах відкривають ізсередины витоки дивовижного хисту митця: «...коли дивиться від нашої комори на шлях, що наче виринає знизу, з-під вершин осокорів та йде вгору до волости, то у мене в голові зараз мелодія пісні “Ой, у лісі тай у лісочку битая дорога”. А коли дивиться в другий бік від церкви, у той край села, де видно вітряка Сидора Харченка, то мелодія: “Ой потеряв тай соловейко голос” <...>. А як дивлюсь на Бубліїв ставок, то “Ой, сяду я край віконця виглядати чорноморця”. Коли ж їхать у завірюху пустинним полем, то зараз же мелодія: “Ой, ходив чумак сім літ по Дону”» [19]. Его-документи Кошиця дають розуміння, чому саме хор стає його інструментом, який, за словами В. Короліва-Старого, «він примушує сказати те, чим сповнена його власна душа» [2, с. 41]. Тремтяча душа, за слухним спостереженням того ж таки В. Короліва-Старого. І Кошиць висловив почуття свого народу так, що, навіть «об’єктивно кажучи, й відкинувши мої почування як Українця, я не можу порівняти цього мистецького тріумфу ні з тріумфами Батістіні, Сальвіні, Муне-Сюллі, Сари Бернар, Айседори Дункан, Насті Вяльцевої, ні з тріумфами улюблених в Росії Шаляпіна чи Собінова, свідком яких мені довелося бути» [2, с. 46].

Щоденникам О. Кошиця ще належить віднайти свого читача й поцінувача в Україні і світі. Ті, що видані в Канаді Осередком української культури за участю дружини¹¹ під заголовком «З піснею через світ», не увібрали всього матеріалу. Водночас те, що увійшло до друкованих щоденників і оприявнило своєрідну автобіографію диригента, композитора, етнографа і письменника, має бути прочитаним з нової перспективи. Передусім, із тієї, яку сам Кошиць окреслив у листі до П. Маценка: «Якби Ви уявили собі, які спокуси мені траплялися, щоб звернути з українського шляху, та які гарні перспективи мене чекали б, якби я пішов на чужу ниву працювати. А отже Бог допоміг мені встоятись, не згинати спину, і хоч нічого не маю, як і не мав, але в чужі руки не заглядав і до кінця життя докалатав на власному возі...» [19]. Перепрочитання і переосмислення життя Олександра Кошиця, осяяного співпрацею не тільки з учителем М. Лисенком, а й із такими світочами культури кінця ХІХ – початку ХХ століття, як М. Леонтович, К. Стеценко, Я. Степовий, О. Мишуга, М. Садовський, П. Саксаганський, І. Карпенко-Карий, В. Верховинець (Костів), М. Вороний, В. Самійленко, М. Коцюбинський, Леся Українка, – відкриє нові штрихи і грані феномену нашої незнищенності.

¹¹ Тетяна Кошиць після смерті чоловіка у Вінніпезі в 1944 р. очолює осередок, буде невтомно мандрувати по цій Канаді в пошуках артефактів української культури та освіти серед українських емігрантів, задбає про впорядкування та відповідне збереження. Згодом осередок очолює Софія Качор, яка й до сьогодні опікується ним. З розповіді Оксани Розумної: в 1965 р., коли родина Розумних перебралася із Седбури до Вінніпегу, Тетяна Кошиць керувала музеєм у будинку Українського національного об’єднання. Оксана знала її раніше з рідного міста Седбури (Онтаріо), і саме вона познайомила з Тетяною Кошиць свого чоловіка професора Ярослава Розумного, а він згодом став президентом Ради директорів Осередку української освіти і культури.

Список літератури

1. Кошиць О. З піснею через світ. Из щоденника О. Кошиця. Частина III / О. Кошиць ; накладом Осередку української культури й освіти. – Вінніпег : [б. в.], 1974. – 184 с.
2. Королів-Старий В. Олександр Кошиць / В. Королів-Старий // Літературно-науковий вісник. – Львів, 1929. – Кн. 1 (січень). – С. 36–48.
3. Києво-Могилянська академія в іменах XVII–XVIII ст. : енциклопедичне видання [Електронний ресурс] / упоряд. З. І. Хижняк ; за ред. В. С. Брюховецького. – К. : Вид. дім «КМ Академія», 2001. – 736 с. – Режим доступу: elib.ukma.edu.ua/OA/Books/Kyivo-Mohyljanska_Akademiya_v_imenah.pdf (дата звернення: 01.11.2015). – Назва з екрана.
4. Niesiecki K. S. J. Herbarz Polski / S. J. Kasper Niesiecki. – Lipsk : Nakładem i drukiem Breitkopf i Haertela, 1841. – Т. VII. – 582 s.
5. Duńczewski S. Herbarz wielu domów Korony Polskiej i W. X. Litewskiego / Stanisław Duńczewski // Akademii Krakowskiej. – 1757. – Т. II. – S. 172–196.
6. Kuropatnicki E. A. Wiadomość o Klejnocie Szlacheckim oraz Herbarz Domów Szlacheckich / Kuropatnicki Ewaryst Andrzej // Koronie Polskiej i Wielkim Xięstwie Litewskim, wydawca Michał Gröll. – Warszawa, 1789. – Т. I. – S. VII.
7. Кошиць О. Спогади / Олександр Кошиць ; передмова Михайла Головаценка ; післямова Михайла Слабошпицького. – К. : Рада, 1995. – 384 с.
8. Ткачук М. Л. Кошиць Олександр Антонович / М. Л. Ткачук, Я. І. Юринець // Київська духовна академія в іменах: 1819–1924 : енциклопедія : в 2 т. / упоряд. і наук. ред. М. Л. Ткачук ; відп. ред. В. С. Брюховецький. – Т. 1 : А–К. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2015.
9. Головащенко М. Слово до українського читача / Михайло Головащенко // Кошиць О. Спогади / Олександр Кошиць ; передмова Михайла Головаценка ; післямова Михайла Слабошпицького. – К. : Рада, 1995.
10. Записник Олександра Кошиця 1941–1943 рр. Зошит № 4 (2/4) // З архівного фонду Олександра Кошиця / Осередок української культури й освіти у Вінніпезі під керівництвом Софії Качор (дата звернення: 26.08.2015).
11. Кошиць О. Спогади. Частина перша / О. Кошиць. – Вінніпег : [б. в.], 1947. – 368 с.

12. Вехи : сборник статей о русской интеллигенции / Н. А. Бердяев, С. И. Булгаков, М. О. Гершензон и др. – Frankfurt am Main : Посев, 1967. – 212 с.
13. Гершензон М. О. Творческое самосознание / М. О. Гершензон // Вехи : сборник статей о русской интеллигенции / Н. А. Бердяев, С. И. Булгаков, М. О. Гершензон и др. – Frankfurt am Main : Посев, 1967.
14. Бердяев Н. Философская истина и интеллигентская правда / Н. Бердяев // Вехи : сборник статей о русской интеллигенции / Н. А. Бердяев, С. И. Булгаков, М. О. Гершензон и др. – Frankfurt am Main : Посев, 1967.
15. Яковенко Н. Вступ до історії / Н. Яковенко. – К. : Критика, 2007. – 376 с.
16. Слабошпицький М. Документальний роман Олександра Кошиця / Михайло Слабошпицький // Кошиць О. Спогади / Олександр Кошиць ; передмова Михайла Головаценка ; післямова Михайла Слабошпицького. – К. : Рада, 1995.
17. Записник Олександра Кошиця 1936–1940 рр. Зошит № 3 (2/3) // З архівного фонду Олександра Кошиця / Осередок української культури й освіти у Вінніпезі (дата звернення: 26.08.2015).
18. Записник Олександра Кошиця 1941–1943 рр. Зошити № 4 (2/4) // З архівного фонду Олександра Кошиця / Осередок української культури й освіти у Вінніпезі (дата звернення: 26.08.2015).
19. З архівного фонду Олександра Кошиця. 4/18 / Осередок української культури й освіти у Вінніпезі (дата звернення: 01.09.2015).
20. З архівного фонду Олександра Кошиця. 4/19 / Осередок української культури й освіти у Вінніпезі (дата звернення: 02.09.2015).
21. Козицький П. Спів і музика в Київській академії за 300 років її існування / Пилип Козицький ; заг. ред., вст. ст., комент., розшифрування текстів О. Я. Шреер-Ткаченко. – К. : Музична Україна, 1971. – 146 с.
22. Антонович М. Кошиць Олександр Антонович, композитор церковної музики і диригент / М. Антонович. – Вінніпег : [б. в.], 1975. – 96 с.

V. Sobol

DIARY WORKS OF KYIV-MOHYLA ACADEMY ALUMNI BY THE ARCHIVAL FUND OF ALEXANDER AND TATIANA KOSHICE

The article describes the documents from the Alexander and Tatiana Koshice's archive, which is kept in the center of Ukrainian culture and education in Winnipeg. Memoirs, diaries, handwritten notes, notebooks silva rerum, letters – all these ego-documents enable to reconsider and comprehend the generally known facts about the life and work of Ukrainian conductor, precentor, composer, ethnographer, memoirist Alexander Koshice (1875–1944), one of the most outstanding students of Kyiv-Mohyla Academy.

Keywords: Alexander Koshice, conductor, composer, ethnographer, memoirist, Winnipeg.

Матеріал надійшов 26.10.2015